

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΑΜΑΛΙΕΙΟ ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΟ ΘΗΛΕΩΝ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ
(Προσφυγή αριθ. 41302/13)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

18 Ιουνίου 2020

Η απόφαση αυτή είναι τελεσίδικη. Μπορεί να υποστεί μικροαλλαγές ως προς την μορφή.

Στην υπόθεση Αμαλίο Οικοτροφείο Θηλέων κατά Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (πρώτο τμήμα), συνεδριάζοντας σε επιτροπή, η σύνθεση της οποίας έχει ως εξής:

Krzysztof Wojtyczek, *πρόεδρος,*

Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος,

Armen Harutyunyan, *δικαστές,*

και Renata Degener, *αναπληρώτρια γραμματέας τμήματος,*

Αφού έλαβε υπόψη:

την προσφυγή (αριθ. 41302/13) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, ένα σωματείο της οποίας, το ορφανοτροφείο θηλέων «Αμαλίο Οικοτροφείο Θαλέων» («το προσφεύγον») προσέφυγε ενώπιον του Δικαστηρίου δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση») στις 20 Ιουνίου 2013,

την απόφαση να γνωστοποιηθούν στην ελληνική κυβέρνηση (η «Κυβέρνηση») οι αιτιάσεις οι οποίες αφορούν τα άρθρα 6 § 1 της Σύμβασης και 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1,

τις παρατηρήσεις των διαδίκων,

Αφού διασκέφθηκε σε δικαστικό συμβούλιο στις 26 Μαΐου 2020,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία υιοθετήθηκε την πιο πάνω ημερομηνία:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η παρούσα υπόθεση αφορά την παρατεταμένη άρνηση της αρχιεπισκοπής Αθηνών να συμμορφωθεί προς μία απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας και να αναθέσει την διοίκηση και την διαχείριση ενός ναού στο ίδρυμα το οποίο προβλέπεται από τις διατάξεις της εφαρμοστέας νομοθεσίας.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

2. Το προσφεύγον είναι ένα μη κερδοσκοπικό σωματείο το οποίο έχει νομική προσωπικότητα και διαχειρίζεται από το 1855 ένα ορφανοτροφείο θηλέων στην Αθήνα. Εκπροσωπήθηκε από τον δικηγόρο κ. Π. Λαζαράτο.

3. Η Κυβέρνηση εκπροσωπήθηκε από τους εντεταλμένους του αντιπροσώπου της, κυρία Ε. Τσαούση, σύμβουλο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και κύριο Κ. Γεωργιάδη, πρόεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

4. Το 1856, το προσφεύγον αγόρασε ένα οικοπέδο στο κέντρο της Αθήνας και ανήγειρε σε αυτό έναν ναό (Παμμεγίστων Ταξιαρχών) προκειμένου να ικανοποιήσει αποκλειστικά τις λατρευτικές ανάγκες των τροφίμων του ορφανοτροφείου καθώς και των μελών του σωματείου. Ο ναός βρισκόταν σε μία από τις παλαιότερες συνοικίες της Αθήνας πίσω από το κτήριο του Προέδρου της Δημοκρατίας και την επίσημη κατοικία του Πρωθυπουργού.

5. Το 1958, το σωματείο εγκαταστάθηκε σε ένα νέο οικοπέδο στο Μαρούσι και ανήγειρε σε αυτό έναν νέο ναό για τις ανάγκες λατρείας των τροφίμων του και των μελών του. Ταυτόχρονα, έθεσε προς πώληση το οικοπέδο που βρισκόταν στο κέντρο της Αθήνας, εξαιρώντας όμως από την πώληση το κτίσμα του ναού καθώς και το τμήμα του οικοπέδου πάνω στο οποίο ήταν αυτό. Επίσης, το διοικητικό συμβούλιο του προσφεύγοντος συνέστησε μία δουλειά, με συμβόλαιο το οποίο καταρτίστηκε ενώπιον συμβολαιογράφου, σύμφωνα με το οποίο το προσφεύγον ανέλαβε την δέσμευση να μην κατεδαφίσει τον ναό μετά την πώληση του υπολοίπου οικοπέδου.

6. Στις 4 Μαρτίου 1991, η Αρχιεπισκοπή Αθηνών, με την με αριθμό 553/1991 πράξη του, διαπιστώνοντας ότι ο ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών είχε αποδοθεί στην δημόσια λατρεία, αποφάσισε την ανάθεση της διοίκησης και της διαχείρισης του ναού σε μία επιτροπή, προεδρευόμενη από τον ιερέα του ναού, και την υπαγωγή τους στον κανονισμό αριθ. 8/1979 της Ιεράς Συνόδου. Με την απόφαση 554/1991, ο Αρχιεπίσκοπος διόρισε πρόεδρο της επιτροπής διαχείρισης τον αρχιμανδρίτη Χ.Α., ιερέα του ναού, στον οποίο ανατέθηκε επίσης ο ορισμός των άλλων μελών της επιτροπής.

7. Το προσφεύγον κατέθεσε κατά των δύο πιο πάνω αναφερομένων πράξεων ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας μία αίτηση ακύρωσης, από την οποία στην συνέχεια παραιτήθηκε.

8. Στις 25 Ιουνίου 1995, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών ενημέρωσε τον αρχιμανδρίτη Χ.Α. ότι αυτός όφειλε να ασκεί τα καθήκοντά του όσον αφορά την διαχείριση του ναού σε συνεργασία με την επιτροπή διαχείρισης. Επίσης, με την με αριθμό 1472/1995 απόφαση της 19 Ιουνίου 1995, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών εξέδωσε τον κανονισμό διοίκησης και διαχείρισης του ναού. Στο προοίμιο του κανονισμού επισημαινόταν ότι από τριάντα πέντε ετών τουλάχιστον ο ναός ήταν ανοικτός στην δημόσια λατρεία μέσα στον τομέα της Αρχιεπισκοπής Αθηνών και υπαγόταν στην απόλυτη και αποκλειστική δικαιοδοσία της Αρχιεπισκοπής Αθηνών, η οποία ήταν η μοναδική αρμόδια εκκλησιαστική αρχή. Ο κανονισμός προέβλεπε επίσης ότι η

διοίκηση του ναού θα ασκούνταν από μία επιτροπή που θα συστηνόταν με απόφαση του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και θα αποτελούνταν από επτά μέλη η θητεία των οποίων θα ήταν πενταετής.

9. Στις 10 Μαρτίου 1996, το προσφεύγον κατέθεσε ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας δύο αιτήσεις ακύρωσης κατά των πιο πάνω αναφερομένων από 25 Ιουνίου 1995 πράξης και απόφασης αριθ. 1472/1995 αντίστοιχα.

10. Με την με αριθμό 3253/2004 της 16 Νοεμβρίου 2004, το Συμβούλιο της Επικρατείας ακύρωσε ως μη νόμιμες τις προσβληθείσες πράξη και απόφαση για τον λόγο ότι, στην βάση της διαπίστωσης ότι ο εν λόγω ναός ήταν ανοικτός στην δημόσια λατρεία, αυτός είχε υπαχθεί σε ένα ειδικό καθεστώς διοίκησης και διαχείρισης το οποίο δεν προβλεπόταν από τον νόμο.

11. Κατόπιν της απόφασης αυτής, το προσφεύγον ζήτησε από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών να του αποδώσει την διοίκηση και την διαχείριση του ναού. Παρά ταύτα, η Αρχιεπισκοπή Αθηνών ανανέωσε για χρονικό διάστημα τριών ετών την θητεία της επιτροπής διαχείρισης την οποία είχε διορίσει. Στις 24 Ιανουαρίου 2008, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών διόρισε μία νέα επιτροπή διαχείρισης αποτελούμενη από έξι μέλη, η θητεία της οποίας θα έλεγε στις 31 Δεκεμβρίου 2010.

12. Από την 1^η Ιανουαρίου 2011, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών συναίνεσε να συμμορφωθεί στις οχλήσεις του προσφεύγοντος να του αποδώσει την διοίκηση και την διαχείριση της εκκλησίας, κατόπιν δε αυτού το προσφεύγον έλαβε κάποια μέτρα ενόψει αυτής της νέας κατάστασης.

13. Εν τούτοις, με την με αριθμό 1465 απόφαση της 19 Απριλίου 2011, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών διόρισε εκ νέου τέσσερα τακτικά και τέσσερα αναπληρωματικά μέλη των οποίων η θητεία θα έληγε στις 31 Δεκεμβρίου 2013, στερώντας με τον τρόπο αυτό το προσφεύγον από οποιαδήποτε δυνατότητα ελέγχου επί του ναού. Το προσφεύγον αρνήθηκε να αποδεχθεί την πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση. Στις 17 Μαΐου 2011, κατά την συνεδρίασή του, το διοικητικό συμβούλιο του προσφεύγοντος επιβεβαίωσε ότι ο ναός αποτελούσε τμήμα της περιουσίας του προσφεύγοντος και λειτουργούσε ως εκκλησία ανήκουσα σε ίδρυμα. Αποφάσισε επίσης η επιτροπή διαχείρισης η οποία είχε εκλεγεί από το ίδιο να παραμείνει στην θέση της, να διατηρήσει τα κλειδιά και τον έλεγχο του συστήματος ασφαλείας του ναού και να μεριμνήσει ώστε κανένα αντικείμενο του τελευταίου να μην δοθεί «σε οποιονδήποτε».

14. Στις 6 Ιουνίου 2011, το προσφεύγον κατέθεσε ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας μία αίτηση ακύρωσης της απόφασης της 19 Απριλίου 2011, εξαιτίας ιδίως της αναρμοδιότητας του οργάνου το οποίο είχε οριστεί για να διοικεί και να διαχειρίζεται τον ναό. Αυτό υπογράμμιζε ότι, παρά το γεγονός ότι είχε μετακομίσει στο Μαρούσι, είχε διατηρήσει την κυριότητα του ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών για τις ανάγκες της λατρείας των μελών και του προσωπικού του σωματείου. Ισχυρίστηκε ότι, ακόμη και αν υποθεθεί ότι ο ναός ήταν ανοικτός στην δημόσια λατρεία, γεγονός το οποίο δεν ίσχυε, οι μόνες έννομες συνέπειες θα έπρεπε να είναι εκείνες που προβλέπονται από την παράγραφο 3 ή από την παράγραφο 5 του άρθρου 13 του κανονισμού αριθ. 8/1979. Το προσφεύγον παραπονέθηκε επίσης για την άρνηση της Αρχιεπισκοπής Αθηνών να συμμορφωθεί προς την απόφαση αριθ. 3253/2004. Εξάλλου, επικαλέστηκε μία εσφαλμένη ερμηνεία του άρθρου 13 §§ 1 και 2 του κανονισμού 8/1979 διότι ο ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών ουδέποτε υπήρξε «ανοικτός στην δημόσια λατρεία» είτε με την πραγματική είτε με την νομική έννοια των όρων. Ως προς τούτο, υπενθύμισε ότι με την με αριθμό 3253/2004 απόφασή του, το Συμβούλιο της Επικρατείας ακύρωσε την προσβληθείσα απόφαση η οποία είχε υπαγάγει την εκκλησία στο ειδικό καθεστώς διοίκησης και διαχείρισης στην βάση της απλής αποδοχής του ισχυρισμού της Αρχιεπισκοπής ότι ο ναός ήταν ανοικτός στην δημόσια λατρεία.

15. Με την με αριθμό 2229/2012 απόφαση της 25 Ιουνίου 2012, το Συμβούλιο της Επικρατείας ακύρωσε την πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση. Αναφερόμενο στην απόφαση με αριθμό 3253/2004, επανέλαβε ότι, όταν ένας ναός ανήκε σε ένα σωματείο και είχε ανοιχθεί στην δημόσια λατρεία, όπως συνέβαινε στην περίπτωση του ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών, υπαγόταν στην διοίκηση και την διαχείριση του εγγύτερου ενοριακού ναού και δεν έπρεπε να υπαχθεί σε ειδικό καθεστώς διαχείρισης καθορισθέν από τον Αρχιεπίσκοπο. Το Συμβούλιο της Επικρατείας τόνισε ότι η προσβληθείσα απόφαση επιχειρούσε να διατηρήσει τον ναό υπό το αυτό ειδικό καθεστώς ενώ αυτός όφειλε, ως ναός ανοικτός στην δημόσια λατρεία, να υπαχθεί στην διοίκηση και την διαχείριση του εγγύτερου ενοριακού ναού. Κατά συνέπεια, η απόφαση αυτή έπρεπε να ακυρωθεί διότι είχε ληφθεί κατά παράβαση του δεδicaσμένου της απόφασης με αριθμό 3253/2004 και της υποχρέωσης συμμόρφωσης προς τις δικαστικές αποφάσεις (άρθρο 95 § 5 του Συντάγματος και άρθρο 50 § 4 του διατάγματος 18/1989).

16. Στις 19 Δεκεμβρίου 2012, εκπρόσωποι του προσφεύγοντος συνάντησαν τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών με στόχο να δοθεί συνέχεια στην απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας. Σε μία επιστολή της 20 Δεκεμβρίου 2012, η οποία εστάλη από το προσφεύγον στην Αρχιεπισκοπή, τονιζόταν ότι η επιθυμητή λύση συνίστατο στην ανάθεση της διοίκησης και της διαχείρισης του ναού στην επιτροπή διαχείρισης η οποία είχε διοριστεί από την ίδια, ενώ η Αρχιεπισκοπή θα μπορούσε να διορίζει τον ιερέα και να ασχολείται με τα θρησκευτικά καθήκοντα, όπως συνέβαινε μέχρι το 1995.

17. Στις 11 Ιανουαρίου 2013, το προσφεύγον ζήτησε εγγράφως από τον ιερέα του ναού θέτοντάς του προθεσμία να του αποδώσει τα κλειδιά του ναού και να αφήσει τους εκπροσώπους του να αναλάβουν την διαχείρισή του. Μετά την λήξη της προθεσμίας αυτής, το προσφεύγον κατέθεσε στις 21 Ιανουαρίου 2013 στην Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών μία εισαγγελική παραγγελία που διέταζε την επιστροφή του ναού στο προσφεύγον.

18. Με την με αριθμό 86/2013 απόφαση της 15 Ιανουαρίου 2013, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών υπήγαγε τον ναό στην διοίκηση και την διαχείριση του ενοριακού ναού του Αγίου Σπυρίδωνος Παγκρατίου σύμφωνα με το άρθρο 13 § 5 β) του κανονισμού αριθ. 8/1979.

19. Στις 14 Φεβρουαρίου 2013, το προσφεύγον κατέθεσε ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας μία αίτηση ακύρωσης κατά της πιο πάνω αναφερόμενης απόφασης.

Με τον πρώτο λόγο ακύρωσης, το προσφεύγον αμφισβητούσε ότι ο ναός του είχε αποδοθεί στην δημόσια λατρεία, δεδομένου ότι δεν προβλεπόταν ειδική διαδικασία προς τούτο. Με τον δεύτερο λόγο, επικαλέστηκε την έλλειψη αιτιολογίας της προσβληθείσας απόφασης, στο μέτρο που αυτή δεν διευκρίνιζε με ποια διαδικασία και σε ποιον χρόνο ο ναός είχε χαρακτηριστεί ναός ανοικτός στην δημόσια λατρεία και ισχυριζόταν ότι η προσβληθείσα απόφαση είχε εσφαλμένα ερμηνεύσει και εφαρμόσει το άρθρο 13 § 5, διότι ο ναός ουδέποτε ήταν ανοικτός στην δημόσια λατρεία είτε με την νομική είτε με την κυριολεκτική έννοια. Με τον τρίτο λόγο ακύρωσης, το προσφεύγον υπογράμμιζε ότι, με τις προηγούμενες αποφάσεις του (αριθ. 3253/2004 και αριθ. 2229/2012), το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν είχε μόνον διαπιστώσει το παράνομο της υπαγωγής του ναού στο ειδικό καθεστώς, αλλά και εκείνο της θέσης της διοίκησης σύμφωνα με την οποία ο ναός ήταν ανοικτός στην δημόσια λατρεία.

Τέλος, με τον τέταρτο λόγο, υποστήριζε ότι το άρθρο 13 § 5 του κανονισμού αριθ. 8/1979 ήταν αντίθετο προς το άρθρο 17 § 1 του Συντάγματος (προστασία της ιδιοκτησίας) και το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Ισχυρίστηκε ότι είχε στερηθεί, χωρίς νόμιμη βάση, χωρίς να υφίσταται λόγος δημόσιας ωφέλειας και χωρίς να έχει εξεταστεί από κάποιο όργανο κατά πόσον ο ναός είχε πράγματι αποδοθεί στην δημόσια λατρεία, της δυνατότητας να χρησιμοποιήσει το ακίνητό της σύμφωνα με την καθορισμένη χρήση του.

20. Από την πλευρά της, με τις παρατηρήσεις της, η Αρχιεπισκοπή Αθηνών υποστήριξε ότι ο ναός είχε αποδοθεί στην δημόσια λατρεία ήδη από το 1958 Αρχιεπισκοπή με την βούληση του ιδίου του προσφεύγοντος, λαμβανομένης υπόψη της επανεγκατάστασής του στο Μαρούσι όπου αυτό είχε ανεγείρει έναν ιδιόκτητο ναό. Το γεγονός ότι ο ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών είχε αποδοθεί στην δημόσια λατρεία, το οποίο είχε διαπιστωθεί με την πράξη με αριθμό 553/1991 του Αρχιεπισκόπου Αθηνών, αποδεικνυόταν επίσης από την συστηματική τέλεση πολλών μυστηρίων, όπως γάμοι (439), βαφτίσια (322), κηδείες, κυριακάτικες λειτουργίες, κλπ. Επίσης, η Αρχιεπισκοπή Αθηνών ισχυρίστηκε ότι δεν ετίθετο ζήτημα παραβίασης των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, στον βαθμό που το άρθρο 13 § 5 β) του κανονισμού αριθ. 8/1979 δεν επέφερε σε καμία περίπτωση μία αποστέρηση κυριότητας, αλλά μόνον μία στέρηση της διαχείρισης και της διοίκησης του ναού.

21. Η συζήτηση, η οποία είχε οριστεί αρχικά για τις 9 Οκτωβρίου 2014, αναβλήθηκε για τις 21 Νοεμβρίου 2017.

22. Με την με αριθμό 264/2020 απόφαση της 18 Φεβρουαρίου 2020, το Συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε την αίτηση του προσφεύγοντος.

Κατά πρώτο λόγο, το Συμβούλιο της Επικρατείας υπογράμμισε ότι τόσο το περιεχόμενο της εννοίας της δημόσιας λατρείας όσο και το όργανο που είναι αρμόδιο να διαπιστώσει ότι ένας ιδιόκτητος ναός είχε αποδοθεί στην δημόσια λατρεία καθορίζονταν σαφώς από τις διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 α) του άρθρου 13 του κανονισμού αριθ. 8/1979. Δέχθηκε οι έννοιες της ιδιωτικής ή της δημόσιας λατρείας συνδέονταν στενά με το ζήτημα της διοίκησης και της διαχείρισης των ναών. Από την παράγραφο 5 του άρθρου 13 προέκυπτε εξάλλου ότι ο τοπικός μητροπολίτης ήταν αρμόδιος να λάβει μία απόφαση η οποία διαπιστώνει ότι ο ναός είχε αποδοθεί στην δημόσια λατρεία και υπάγει τον τελευταίο στην διοίκηση και την διαχείριση του εγγύτερου ενοριακού ναού.

Κατά δεύτερο λόγο, το Συμβούλιο της Επικρατείας σημείωσε ότι από την δικογραφία και από τις προηγούμενες αποφάσεις του με αριθμούς 3253/2004 και 2229/2012 προέκυπτε ότι η πράξη με αριθμό 553/1991 του Αρχιεπισκόπου Αθηνών διαπίστωνε την απόδοση του ναού στην δημόσια λατρεία και αποφάσισε να αναθέσει την διοίκηση και την διαχείρισή του σε μία ειδική επιτροπή διαχείρισης. Το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι η πιο πάνω αναφερόμενη πράξη, στο μέτρο που διαπίστωνε την απόδοση αυτή, εξέφευγε του ελέγχου του διότι το προσφεύγον είχε παραιτηθεί την εποχή εκείνη της αίτησης ακύρωσής της κατά της πράξης αυτής (πιο πάνω παράγραφος 6). Κατά συνέπεια, η προσβληθείσα απόφαση με αριθμό 86/2013 δεν συνιστούσε εκτελεστή πράξη διότι η διαπίστωση ότι ο ναός είχε αποδοθεί στην δημόσια λατρεία είχε ήδη πραγματοποιηθεί με την πράξη αριθ. 553/1991.

Κατά τρίτο λόγο, το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχθηκε ότι η υπαγωγή ενός ναού στην διαχείριση και την διοίκηση του εγγυτέρου ενοριακού ναού δεν επέφερε αποστέρηση της κυριότητας, αλλά συνιστούσε μία ρύθμιση της χρήσης ενός ακινήτου το οποίο προοριζόταν για την άσκηση της λατρείας. Αν ο κύριος του ναού διατηρούσε την διοίκηση και την διαχείρισή του, τούτο θα ισοδυναμούσε με την νομιμοποίηση της «ιδιωτικοποίησης της δημόσιας λατρείας» κατά παράβαση του άρθρου 13 § 2 του Συντάγματος και του άρθρου 9 της Σύμβασης. Εξάλλου, όσον αφορά τις εισπράξεις οι οποίες προέρχονταν από τους πιστούς, υπό την μορφή δωρεών, εισφορών, κληρονομιών, κλπ., αυτές δεν συνιστούσαν «ιδιωτική περιουσία» του κυρίου του ναού, κατά τρόπο ώστε να τίθεται ζήτημα στέρησης της ιδιοκτησίας ή ρύθμισης της χρήσης της, αλλά μία «εκκλησιαστική περιουσία» η διαχείριση της οποίας είχε ανατεθεί στο αρμόδιο εκκλησιαστικό όργανο.

ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΕΘΝΙΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ

23. Το άρθρο 13 του κανονισμού αριθ. 8/1979 περί «ιερών ναών και ενοριών» προβλέπει στις εφαρμοστέες διατάξεις του:

«2. Οι ιδιόκτητοι Ναοί παραμένουν εις την ιδιοκτησίαν και διαχείρισιν του ιδιοκτήτου, εφ' όσον προορίζονται υπ' αυτού προς εξυπηρέτησιν των θρησκευτικών αναγκών αυτού μόνου και την οικογενείας του. Κλείονται εντολή του οικείου Μητροπολίτου (...) ή απαλλοτριούνται υπέρ του πλησιεστέρου Ενοριακού ή Προσκυνηματικού Ι.Ναού αναγκαστικώς κατά τας εκάστοτε ισχύουσας περί απαλλοτριώσεως διατάξεις: (...)

β) εάν τεθώσιν εις δημοσίαν λατρείαν (...).

3. Δεν θεωρείται απόδοσις εις δημόσιαν λατρείαν η κατά την πανήγυριν του Ναού προσέλευσις και άλλων πιστών (...).

5. α) Οι Ναοί των Φιλανθρωπικών, Εκπαιδευτικών, Δημοσίων και Δημοτικών Ιδρυμάτων, των Νομικών προσώπων Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου, των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας θεωρούνται νομίμως ανεγερθέντες, εφ' όσον ετηρήθη η διαδικασία της παρ. 1 του παρόντος άρθρου, λειτουργούσι δε τη κανονική αδεία του οικείου Μητροπολίτου προς εξυπηρέτησιν μόνον των αναγκών του προσωπικού και των τροφίμων ή των μελών αυτών, αι δε εισπράξεις διατίθενται δια τα ανάγκας του Ι. Ναού (...).

β) Ναοί των ιδρυμάτων, περί ων το προηγούμενον εδάφιον, τιθέμενοι εις Δημοσίαν λατρείαν περιέρχονται εις την διοίκησιν και διαχείρισιν του πλησιεστέρου ενοριακού Ναού (...).»

24. Το Συμβούλιο της Επικρατείας, αποφαινόμενο σε ολομέλεια, είχε ήδη την ευκαιρία να ερμηνεύσει την διάταξη αυτή με τις αποφάσεις του με αριθμούς 1496/1974 και 3345/1975. Έκρινε ότι η απόφαση του ανοίγματος στην δημόσια λατρεία ενός ναού ανήκοντος σε έναν ιδιώτη εξαρτάτο από την διακριτική ευχέρεια της διοικητικής αρχής η οποία το είχε αποφασίσει και δεν μπορούσε να αποτελέσει το αντικείμενο εξέτασης εκ μέρους του Συμβουλίου της Επικρατείας. Έκρινε επίσης ότι η υπαγωγή ενός ναού ανοικτού στην δημόσια λατρεία σε ειδικό καθεστώς διοίκησης και διαχείρισης υπέρ του συνόλου των πιστών δεν ήταν αντίθετη προς τις διατάξεις του Συντάγματος οι οποίες προστατεύουν το δικαίωμα στην ιδιοκτησία, υπό την προϋπόθεση ότι τα δικαιώματα κυριότητας του ιδιώτη κυρίου έχουν γίνει σεβαστά.

25. Με την απόφασή του με αριθμό 1584/1974, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι, στην περίπτωση που η αρχιεπισκοπή είχε προβεί στο κλείσιμο ενός ιδιόκτητου ναού για τον λόγο ότι, μεταξύ άλλων, ήταν ανοικτός στην δημόσια λατρεία, η αρχιεπισκοπή δεν είχε παράσχει επαρκή αιτιολογία προς απόδειξη του πραγματικού του ανοίγματος αυτού και ότι το μόνο γεγονός ότι ο κύριος του ναού είχε ανοίξει τον ναό στο κοινό μόνον κατά την ημέρα της εορτής του τελευταίου δεν σήμαινε ότι αυτός ήταν συστηματικά ανοικτός στην δημόσια λατρεία. Το Συμβούλιο της Επικρατείας συνεπέρανε ότι, προκειμένου να κλείσει τον ναό, ο αρχιεπίσκοπος

όφειλε να προσκομίσει συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία για να αποδείξει την απόδοση στην δημόσια λατρεία.

26. Τα άρθρα 1 § 4 και 45 § 1 του νόμου 590/1977 περί του Καταστατικού Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδας ορίζουν:

Άρθρο 1 § 4

«Κατά τας νομικάς αυτών σχέσεις (...), αι ενορίαι μετά των Ενοριακών αυτών Ναών (...) είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου.»

Άρθρο 45 § 1

«Οι ιεροί ναοί (...) αποτελούν πράγματα ιερά, καθιερωμένα ή ηγιασμένα, και ισχύουν επ'αυτών αι διατάξεις των άρθρων 966 και 971 του Αστικού Κώδικος.»

27. Τα εφαρμοστέα άρθρα του Αστικού Κώδικα έχουν ως εξής:

Άρθρο 966 (πράγματα εκτός συναλλαγής)

«Πράγματα εκτός συναλλαγής είναι τα κοινά σε όλους, τα κοινόχρηστα και τα προορισμένα για την εξυπηρέτηση δημόσιων, δημοτικών, κοινοτικών ή θρησκευτικών σκοπών.»

Άρθρο 971

«Τα πράγματα εκτός συναλλαγής αποβάλλουν την ιδιότητά τους αυτή από τότε που έπαψε ο προορισμός τους για την κοινή χρήση ή για δημόσιο, δημοτικό, κοινοτικό ή θρησκευτικό σκοπό.»

Άρθρο 1094 (διεκδικητική αγωγή)

«Ο κύριος πράγματος δικαιούται να απαιτήσει από το νομέα ή τον κάτοχο την αναγνώριση της κυριότητάς του και την απόδοση του πράγματος.»

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

Ι. ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 § 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΑΡΙΘ. 1

28. Επικαλούμενο τα άρθρα 9 και 13 της Σύμβασης και το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, το προσφεύγον παραπονείται ότι, ενώ έχει εδώ και δεκαετίες την κυριότητα ενός οικοπέδου και του ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών, τελεί σε αδυναμία να διαχειριστεί τον ναό αυτό και να ικανοποιήσει τις λατρευτικές ανάγκες των μελών του, λόγω των συνεχών προσκομμάτων τα οποία φέρονται από την

Αρχιεπισκοπή Αθηνών στην διαχείριση του ναού, παρά την ακύρωση των αποφάσεων της τελευταίας από το Συμβούλιο της Επικρατείας.

29. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι είναι κυρίαρχο όσον αφορά τον νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης (βλέπε, για παράδειγμα, *Aksu κατά Τουρκίας* [GC], αριθ. 4149/04 και 41029/04, § 43, CEDH 2012). Εν προκειμένω, εκτιμά ότι η επίδικη κατάσταση προσομοιάζει με μία κατάσταση στην οποία οι εκκλησιαστικές αρχές αρνούνται να συμμορφωθούν προς αποφάσεις που έχουν εκδοθεί από το Συμβούλιο της Επικρατείας υπέρ του προσφεύγοντος. Κρίνει συνεπώς ότι οι αιτιάσεις του τελευταίου πρέπει να εξετασθούν υπό το πρίσμα των άρθρων 6 § 1 της Σύμβασης και 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, τα οποία είναι διατυπωμένα ως εξής:

Άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης

«Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικαίως (...) υπό (...) δικαστηρίου (...), το οποίον θα αποφασίση (...) επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως (...)»

Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1

«Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας αυτού ειμή δια λόγους δημοσίας ωφελείας και υπό τους προβλεπομένους, υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου όρους.

Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουσι το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέση εν ισχύ Νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίους προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων.»

A. Επί του παραδεκτού

1. Μη εξάντληση των εθνικών ενδίκων μέσων

α) Οι θέσεις των διαδίκων

30. Η Κυβέρνηση καλεί κατ'αρχήν το Δικαστήριο να απορρίψει την προσφυγή λόγω μη εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων.

Κατά πρώτο λόγο, υπογραμμίζει ότι η προσφυγή είναι πρόωρη διότι η διαδικασία ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία είχε εισαχθεί με την από 13 Φεβρουαρίου 2013 αίτηση ακύρωσης του προσφεύγοντος, είναι ακόμη εκκρεμής.

Όμως, το προσφεύγον επικαλέστηκε σε αυτήν την αίτηση ακύρωσης για πρώτη φορά την παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, υποστηρίζοντας ότι το άρθρο 13 § 5 του κανονισμού αριθ. 8/1979, επί του οποίου στηριζόταν η απόφαση με αριθμό 86/2013 του Αρχιεπισκόπου Αθηνών, ήταν αντίθετη προς το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Η Κυβέρνηση βεβαιώνει ότι η αίτηση ακύρωσης αυτή δεν είναι μάταιη διότι το Συμβούλιο της Επικρατείας εξετάζει την επάρκεια της αιτιολογίας της απόφασης του Αρχιεπισκόπου θεωρώντας ότι ένας ιδιόκτητος ναός έχει αποδοθεί στην δημόσια λατρεία (απόφαση με αριθμό 1584/1974 του Συμβουλίου της Επικρατείας – πιο πάνω παράγραφος 22).

Κατά δεύτερο λόγο, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι, στις αιτήσεις ακύρωσής του της 10 Μαρτίου 1996 και της 6 Ιουνίου 2011, το προσφεύγον ουδέποτε προέβαλε, έστω και κατ'ουσίαν, την παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1.

Κατά τρίτο λόγο, η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι το προσφεύγον δεν κατέθεσε αποζημιωτική αγωγή στην βάση του άρθρου 105 του εισαγωγικού νόμου του Αστικού Κώδικα ούτε αγωγή στην βάση των άρθρων 1094 επ. του Αστικού Κώδικα σχετικά με την προστασία της κυριότητας.

31. Το προσφεύγον ισχυρίζεται ότι δεν ήταν αναγκαίο να αναμείνει έως ότου το Συμβούλιο της Επικρατείας αποφανθεί επί της τρίτης αίτησης ακύρωσής της, διότι οι δύο προηγούμενες είχαν το ίδιο αντικείμενο και, ακόμη και αν υποτεθεί ότι θα δικαιωνόταν, ο Αρχιεπίσκοπος θα μπορούσε να συνεχίσει, κατά τρόπο απεριόριστο, να εκδώσει πράξεις οι οποίες θέτουν τον ναό υπό ιδιαίτερο καθεστώς διαχείρισης. Η κατάσταση προσομοιάζει με μία συνεχή κατάσταση.

32. Όσον αφορά την επίκληση της Σύμβασης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, το προσφεύγον ισχυρίζεται ότι, ακόμη και αν την είχε θέσει στις αιτήσεις ακύρωσής του της 10 Μαρτίου 1996 και της 6 Ιουνίου 2011, το Συμβούλιο της Επικρατείας, το οποίο θα είχε λάβει την απόφασή του στην βάση άλλων λόγων, θα είχε απορρίψει τον ελκόμενο από την Σύμβαση λόγο για λόγους οικονομίας της διαδικασίας.

33. Τέλος, επισημαίνει ότι, αν έπρεπε να εισαγάγει, εκτός της αίτησης ακύρωσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ένδικα μέσα στην βάση των πιο πάνω αναφερομένων άρθρων 105 και 1094 επ., τούτο θα το εμπόδιζε να προσφύγει ενώπιον του Δικαστηρίου εντός λογικής προθεσμίας. Υπογραμμίζει ότι, σύμφωνα με το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, το μοναδικό δικαστήριο αρμόδιο να αποφανθεί επί της νομιμότητας των πράξεων του Αρχιεπισκόπου είναι το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Όσον αφορά την διαδικασία η οποία προβλέπεται από το άρθρο 105 και διεξάγεται ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, θα έπρεπε να αναμείνει δεκαπέντε έτη προκειμένου να φθάσει τελικώς η υπόθεση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Όσον αφορά την διαδικασία η οποία προβλέπεται από τα άρθρα 1094 επ., αυτή αφορά διαφορές ιδιωτικού δικαίου, εν προκειμένω δε τα δικαιώματα του προσφεύγοντος επί της ακίνητης ιδιοκτησίας του ναού δεν αμφισβητούνταν.

β) Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

34. Όσον αφορά την εξάντληση των εθνικών ενδίκων μέσων, το Δικαστήριο έχει ορίσει πολλές φορές ότι εκείνος ο οποίος άσκησε ένδικο μέσο από τη φύση του ικανό να θεραπεύσει άμεσα –και όχι κατά έμμεσο τρόπο- την επίδικη κατάσταση, δεν υποχρεούται να εξαντλήσει άλλα στα οποία είχε δικαίωμα αλλά των οποίων η αποτελεσματικότητα θα ήταν αβέβαιη (βλέπε, μεταξύ πολλών άλλων, *Μανουσάκης και λοιποί κατά Ελλάδα*, απόφαση της 26 Σεπτεμβρίου 1996, *Recueil* 1996-IV, § 33, και *Ανώνυμος Τουριστική Εταιρεία Ξενοδοχεία Κρήτης κατά Ελλάδα*, αριθ. 35332/05, § 37, 21 Φεβρουαρίου 2008)).

35. Κατά πρώτο λόγο, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι το ουσιώδες μέρος της προκαταρκτικής ένστασης της Κυβέρνησης ως προς τούτο, ήτοι το πρόωρο της προσφυγής και η μη επίκληση της Σύμβασης και του προσθέτου Πρωτοκόλλου ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας είχε προβληθεί σε ένα στάδιο της διαδικασίας κατά το οποίο το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν είχε ακόμη αποφανθεί επί της από 14 Φεβρουαρίου 2013 αίτησης ακύρωσης του προσφεύγοντος. Όμως, με την αίτηση ακύρωσης αυτή, το προσφεύγον προέβαλε τις αιτιάσεις τις οποίες είχε υποβάλει επίσης ενώπιον του Δικαστηρίου με την προσφυγή του. Από την πλευρά του, το Συμβούλιο της Επικρατείας αποφάνθηκε επί των αιτιάσεων αυτών στην απόφασή του με αριθμό 264/2020 της 18 Φεβρουαρίου 2020.

36. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι αυτό το σκέλος της ένστασης μη εξάντλησης έχει, σε κάθε περίπτωση, απολέσει μέρος της συναφείας του διότι το Δικαστήριο ανέχεται να συμπληρώνεται η τελευταία βαθμίδα των εθνικών ενδίκων μέσων μετά την κατάθεση της προσφυγής, αλλά πριν αυτό κληθεί να αποφανθεί επί του παραδεκτού της τελευταίας (*Karoussiotis κατά Πορτογαλίας*, αριθ. 23205, § 57, 1^η Φεβρουαρίου 2011, και *Molla Sali κατά Ελλάδα* [GC], αριθ. 20452/14, § 90, CEDH 2018).

37. Κατά δεύτερο λόγο, το Δικαστήριο σημειώνει ότι το ένδικο μέσο στην βάση του άρθρου 105 δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί αποτελεσματικό λαμβανομένης υπόψη

της διάρκειας της διαδικασίας η οποία θα μπορούσε να σωρευθεί μαζί με εκείνη που σχετίζεται με την αίτηση ακύρωσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας καθώς και του περιορισμένου εύρους του ασκούμενου μέσα στο πλαίσιο του μέσου αυτού ελέγχου από τον δικαστή ο οποίος εξετάζει μόνον παρεμπιπτόντως το ζήτημα της νομιμότητας της ζημιογόνου για τον προσφεύγοντα πράξης. Όσον αφορά την αγωγή η οποία προβλέπεται από τα άρθρα 1094 επ., αυτή δεν είναι συναφής εν προκειμένω, στον βαθμό που η ακίνητη περιουσία του προσφεύγοντος δεν αμφισβητήθηκε αφ'εαυτής.

38. Το Δικαστήριο απορρίπτει επομένως την ένσταση της Κυβέρνησης όσον αφορά τον πρόωρο χαρακτήρα της προσφυγής και την μη εξάντληση των εθνικών ενδίκων μέσων.

2. Καθ'ύλην ασυμβατότητα

39. Η Κυβέρνηση επικαλείται την καθ'ύλην ασυμβατότητα της αιτίας της ελκόμενης από το άρθρο 6 § 1: το αποτέλεσμα των δύο διαδικασιών ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν ήταν άμεσα καθοριστικό για ένα δικαίωμα αστικής φύσεως του προσφεύγοντος.

40. Το προσφεύγον δεν παρουσιάζει παρατηρήσεις επί του ζητήματος αυτού.

41. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, προκειμένου να τύχει εφαρμογής το άρθρο 6 § 1 υπό το «αστικό» σκέλος του, πρέπει να υφίσταται «αμφισβήτηση» ενός «δικαιώματος» του οποίου μπορεί να γίνει επίκληση, κατά τρόπο τουλάχιστον υπερασπίσιμο, και το οποίο αναγνωρίζεται από το εθνικό δίκαιο, τούτο δε, είτε προστατεύεται από την Σύμβαση είτε όχι. Πρέπει να πρόκειται για μία αμφισβήτηση πραγματική και σοβαρή. Μπορεί να αφορά τόσο την ίδια την ύπαρξη ενός δικαιώματος όσο και το εύρος ή τους τρόπους άσκησής του. Τέλος, η έκβαση της διαδικασίας πρέπει να είναι άμεσα καθοριστική για το εν λόγω δικαίωμα, δεδομένου ότι μία χαλαρή σχέση ή μακρινές επιπτώσεις δεν επαρκούν για την εφαρμογή του άρθρου 6 § 1 (βλέπε, μεταξύ αρκετών προηγούμενων, *Bochan κατά Ουκρανίας* (αριθ. 2) [GC], αριθ. 22251/08, § 42, CEDH 2015, *Micallef κατά Μάλτας* [GC], αριθ. 17056/06, § 74, CEDH 2009, και *Boulois κατά Λουξεμβούργου* [GC], αριθ. 37575/04, § 90, CEDH 2012).

42. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι εν προκειμένω υφίστατο μία αμφισβήτηση, ότι αυτή ήταν επαρκώς σοβαρή και ότι η έκβαση της εν λόγω διαδικασίας ήταν άμεσα αποφασιστική για ένα δικαίωμα αστικής φύσεως, ήτοι το δικαίωμα του

προσφεύγοντος να μπορεί να χρησιμοποιεί κατά την κρίση του ένα πράγμα που του ανήκει, ακόμη και αν το αντικείμενο της διαφοράς είναι ένας χώρος λατρείας, η άσκηση του οποίου είχε καταστεί αδύνατη κατόπιν της υπαγωγής του ναού σε ένα ειδικό καθεστώς διαχείρισης επιβληθέν από την Αρχιεπισκοπή Αθηνών.

43. Ως προς τούτο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει εξετάσει υπό το πρίσμα του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης τις αιτιάσεις των προσφευγουσών ενοριών σχετικά με διαδικασίες αναφερόμενες στην απόδοση χώρων λατρείας ή την εκτέλεση τελεσιδίκων αποφάσεων που διατάσσουν τον μερισμό της χρήσης ενός χώρου λατρείας (*Paaroiisse Gréco-Catholique Lupeni και λοιποί κατά Ρουμανίας* [GC], αριθ. 76943/11, § 74, CEDH 2016, και αναφερόμενη νομολογία).

44. Ως εκ τούτου, το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης έχει εν προκειμένω εφαρμογή.

3. Συμπέρασμα

45. Διαπιστώνοντας ότι οι αιτιάσεις αυτές δεν είναι προδήλως αβάσιμες ή απαράδεκτες για κάποιο άλλο λόγο προβλεπόμενο από το άρθρο 35 της Σύμβασης, το Δικαστήριο τις κηρύσσει παραδεκτές.

B. Επί της ουσίας

1. Άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης

α) Οι θέσεις των διαδίκων

46. Επαναλαμβάνοντας τα επιχειρήματά του σχετικά με την ένσταση μη εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων, το προσφεύγον υποστηρίζει ότι δεν υφίσταται στην Ελλάδα πραγματική προσφυγή που να του επιτρέπει να προστατεύσει τα συμφέροντά του εντός λογικής προθεσμίας και να αμφισβητήσει ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων την απόφαση του Αρχιεπισκόπου να κηρύξει τον ναό ανοικτό στην δημόσια λατρεία. Επαναλαμβάνει ότι, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία θα δικαιωνόταν από την τρίτη διαδικασία η οποία εκκρεμούσε ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ο Αρχιεπίσκοπος θα μπορεί να υπαγάγει με μία νέα απόφαση τον ναό σε ένα άλλο παράνομο καθεστώς διοίκησης και διαχείρισης.

47. Στηριζόμενη κατά πρώτο λόγο στα χαρακτηριστικά της συνοικίας στην οποία ευρίσκεται ο ναός και στην προσβασιμότητά του λόγω της ουσιαστικής απουσίας περιφράξης γύρω από αυτόν και του γεγονότος ότι η θύρα της εισόδου είναι ανοικτή, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι ο ναός δεν προορίζεται να ικανοποιεί τις λατρευτικές ανάγκες ενός μικρού αριθμού ατόμων αλλά είναι απόλυτα ανοικτός στο κοινό

ολόκληρο τον χρόνο για όλες τις θρησκευτικές τελετές και όλες τις πράξεις λατρείας. Ήδη από το 1958, άλλως μετά βεβαιότητας από το 1961, ελάμβαναν χώρα σε αυτόν λειτουργίες αλλά και βαφτίσια, γάμοι και κηδείες ενός ευρέως αριθμού ατόμων τα οποία δεν είχαν οποιαδήποτε σχέση με το προσφεύγον σωματείο. Όμως, μόνον μετά την απόδοση του ναού στην δημόσια λατρεία εξέδωσε ο Αρχιεπίσκοπος τις αποφάσεις αριθ. 553/1991 (η οποία ουδέποτε ακυρώθηκε) και αριθ. 86/2013 η οποία αποτελεί σήμερα το αντικείμενο της εκκρεμούς ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας διαδικασίας.

48. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι οι αποφάσεις με αριθμούς 3253/2004 και 2229/2011 ακύρωσαν τον κανονισμό διοίκησης και διαχείρισης του ναού και τον διορισμό της επιτροπής διαχείρισης, όχι διότι η διοίκηση και η διαχείριση ανήκαν στο προσφεύγον, αλλά διότι οι προσβληθείσες αποφάσεις δεν ήταν σύμφωνες προς τις επιταγές του άρθρου 13 § 5 β) του κανονισμού αριθ. 8/1979 το οποίο προβλέπει ότι ο ναός που είναι ανοικτός στην δημόσια λατρεία υπάγεται στην διοίκηση και στην διαχείριση του εγγύτερου ενοριακού ναού. Όμως, η απόφαση αριθ. 86/2013 εκδόθηκε κατόπιν των αποφάσεων αυτών για την συμμόρφωση προς το πιο πάνω αναφερόμενο άρθρο του κανονισμού αριθ. 8/1979.

β) Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

49. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο θα ήταν πλασματικό εφόσον η εθνική έννομη τάξη ενός συμβαλλομένου Κράτους επέτρεπε σε μία τελεσίδικη και δεσμευτική δικαστική απόφαση να παραμείνει ανενεργή σε βάρος ενός διαδίκου. Πράγματι, θα ήταν ακατανόητο για το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης να περιγράφει λεπτομερώς τις διαδικαστικές εγγυήσεις – ευθυδικία, δημοσιότητα και ταχύτητα – που παραχωρούνται στους διαδίκους και να μην εφαρμόζεται στην υλοποίηση των δικαστικών αποφάσεων. Αν το άρθρο αυτό μπορούσε να θεωρηθεί ότι αφορά αποκλειστικά την πρόσβαση στον δικαστή και την διεξαγωγή της δίκης, τούτο θα ενείχε τον κίνδυνο δημιουργίας καταστάσεων ασύμβατων προς την αρχή της υπεροχής του δικαιώματος το οποίο τα Συμβαλλόμενα Κράτη έχουν δεσμευτεί να σέβονται επικυρώνοντας την Σύμβαση. Η εκτέλεση μιας πρωτόδικης ή εφετειακής απόφασης οποιουδήποτε δικαστηρίου πρέπει συνεπώς να θεωρείται ως αναπόσπαστο τμήμα της «δίκης» με την έννοια του άρθρου 6 της Σύμβασης (*Hornsby κατά Ελλάδας*, 19 Μαρτίου 1997, *Recueil des arrêts et décisions* 1997-II, § 40 επ., *Καραχάλιος κατά Ελλάδας*, αριθ. 62503/00, § 29, 11 Δεκεμβρίου

2003, και *Βεντούρης και Βεντούρη κατά Ελλάδας*, αριθ. 45290/11, § 44, 14 Ιανουαρίου 2016). Συν τοις άλλοις, το Δικαστήριο υπογραμμίζει την ιδιαίτερη σημασία που έχει η εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων μέσα στο πλαίσιο των διοικητικών διαφορών (*Ιερά Μονή Προφήτου Ηλίου Θήρας κατά Ελλάδας*, αριθ. 32259/02, § 34, 22 Δεκεμβρίου 2005).

50. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στην απόφασή του με αριθμό 3253/2004 της 16 Νοεμβρίου 2004, το Συμβούλιο της Επικρατείας ακύρωσε ως παράνομες τις πράξεις με τις οποίες η Αρχιεπισκοπή Αθηνών είχε υπαγάγει τον ναό σε ένα ειδικό καθεστώς διοίκησης και διαχείρισης για τον λόγο ότι αυτές δεν ήταν σύμφωνες προς τις επιταγές του άρθρου 13 § 5 β) του κανονισμού αριθ. 8/1979 (πιο πάνω παράγραφος 9). Εν τούτοις, μετά την έκδοση της απόφασης αυτής, η Αρχιεπισκοπή Αθηνών προέβη στην έκδοση αρκετών αποφάσεων αντιθέτων προς την απόφαση.

51. Ειδικότερα, η Αρχιεπισκοπή επέμεινε στην διατήρηση του καθεστώτος το οποίο είχε εγκαθιδρύσει, ανανεώνοντας για χρονικό διάστημα τριών ετών την θητεία της επιτροπής διαχείρισης την οποία είχε διορίσει. Στην συνέχεια, στις 24 Ιανουαρίου 2008, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών παρέτεινε το ίδιο καθεστώς και διόρισε μία νέα επιτροπή διαχείρισης, η θητεία του οποίου θα έληγε στις 31 Δεκεμβρίου 2010 (πιο πάνω παράγραφος 10). Επιπροσθέτως, στις 19 Απριλίου 2011, με την απόφαση με αριθμό 1465, ο Αρχιεπίσκοπος διατήρησε περαιτέρω στην θέση του το καθεστώς αυτό διορίζοντας μία νέα επιτροπή διαχείρισης. Μετά από αίτηση του προσφεύγοντος, το Συμβούλιο της Επικρατείας ακύρωσε εκ νέου την απόφαση αυτή λόγω της μη συμφωνίας προς το άρθρο 13 § 5 β) του κανονισμού αριθ. 8/1979 και προς το δεδικασμένο της απόφασης με αριθμό 3253/2004 και λόγω της άρνησης συμμόρφωσης προς τις δικαστικές αποφάσεις (πιο πάνω παράγραφος 14).

52. Έτσι, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι από την απόφαση με αριθμό 3253/2004 η διαχείριση της εκκλησίας δεν έχει διαφοροποιηθεί και ότι η Αρχιεπισκοπή δεν συμμορφώθηκε προς την απόφαση αυτή.

53. Εν τούτοις, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, στις 15 Ιανουαρίου 2013, η Αρχιεπισκοπή υπήγαγε τον ναό στην διοίκηση και την διαχείριση του ενοριακού ναού του Αγίου Σπυρίδωνος Παγκρατίου κατ'εφαρμογήν του άρθρου 13 § 5 β) του κανονισμού αριθ. 8/1979 (απόφαση αριθ. 86/2013). Αν και το προσφεύγον αμφισβήτησε επίσης την νομιμότητα της απόφασης αυτής, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, με την απόφαση με αριθμό 264/2020, το Συμβούλιο της Επικρατείας

απέρριψε όλους τους λόγους ακύρωσης του προσφεύγοντος ως προς τούτο (πιο πάνω παράγραφος 22).

54. Παρά ταύτα, το Δικαστήριο δεν μπορεί παρά να διαπιστώσει ότι απαιτήθηκε χρόνος λίγο μικρότερος από εννέα έτη (από τις 16 Νοεμβρίου 2004, ημερομηνία της απόφασης με αριθμό 3253/2004, έως τις 15 Ιανουαρίου 2013, ημερομηνία της απόφασης με αριθμό 86/2013) προκειμένου να συμμορφωθεί ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών προς την απόφαση με αριθμό 3253/2004 του Συμβουλίου της Επικρατείας. Όμως ένα τέτοιο χρονικό διάστημα, το οποίο δεν είναι λογική προθεσμία, στέρησε το άρθρο 6 § 1 από οποιαδήποτε αποτελεσματικότητα.

55. Συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης.

2. Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1

56. Το προσφεύγον παραπονείται ότι, ως αποκλειστικός κύριος του ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών, στερήθηκε του δικαιώματός της να διοικεί και να διαχειρίζεται τον τελευταίο κατά την κρίση της. Τονίζει ότι δεν διαθέτει πλέον τα κλειδιά του ναού, ότι η πρόσβαση των μελών της προκειμένου να πραγματοποιήσουν λατρευτικές είχε απαγορευθεί και ότι η υπαγωγή του ναού Παμμεγίστων Ταξιαρχών στην διοίκηση και την διαχείριση του ναού του Αγίου Σπυρίδωνος Παγκρατίου το είχε αποστερήσει πλήρως από την ιδιοκτησία του. Όμως, ελλείψει σκοπού δημόσιας ωφέλειας και προσήκουσας αποζημίωσης, η κατάσταση αυτή, η οποία δημιουργήθηκε από την απλή επίκληση των όρων «ναός ανοικτός στην δημόσια λατρεία» ισοδυναμεί με μία απαλλοτρίωση τοις πράγμασι.

57. Η Κυβέρνηση αμφισβητεί τις θέσεις αυτές. Υπογραμμίζει ότι το 1958, το προσφεύγον εγκαταστάθηκε σε ένα ιδιωτικό οικόπεδο στο Μαρούσι και ανήγειρε έναν νέο ναό για τις ανάγκες του προσωπικού και των τροφίμων τους. Όσον αφορά τον ναό Παμμεγίστων Ταξιαρχών, η ευχέρεια πρόσβασης σε αυτόν, η τέλεση σε αυτόν πολλών μυστηρίων από τρίτους που δεν είχαν οποιαδήποτε σχέση με το προσφεύγον και η απόδοσή του στην δημόσια λατρεία αποδεικνύουν ότι αυτός έχει πάψει από καιρό να ικανοποιεί τις λατρευτικές ανάγκες των μελών του προσφεύγοντος και ότι ο χαρακτήρας του ως ιδιοκτήτου ναού έχει εξαφανιστεί. Κατά συνέπεια, ορθώς υπήχθη με την απόφαση με αριθμό 86/2013 στην διοίκηση και την διαχείριση του εγγυτέρου ενοριακού ναού.

58. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών δημιουργήθηκε από το προσφεύγον προκειμένου να καλύπτει τις λατρευτικές ανάγκες των μελών

του. Στην συνέχεια, ο ναός αποδόθηκε στην δημόσια λατρεία, γεγονός που διαπιστώθηκε από την απόφαση με αριθμό 553/1991 του Αρχιεπισκόπου Αθηνών, η οποία δεν ακυρώθηκε από οποιαδήποτε από τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας που εκδόθηκαν εν προκειμένω. Ερμηνεύοντας τις διατάξεις του άρθρου 13 του κανονισμού αριθ. 8/1979, το Συμβούλιο της Επικρατείας επιβεβαίωσε, με την απόφασή του της 18 Φεβρουαρίου 2020, ότι οι έννοιες της ιδιωτικής ή της δημόσιας λατρείας ήταν στενά συνδεδεμένες με το ζήτημα της διοίκησης και της διαχείρισης των ναών. Το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε επίσης ότι η υπαγωγή ενός ναού στην διαχείριση και την διοίκηση του εγγυτέρου ενοριακού ναού δεν επέφερε αποστέρηση της κυριότητας, αλλά συνιστούσε μία ρύθμιση της χρήσης ενός ακινήτου το οποίο προοριζόταν για την άσκηση της λατρείας, και ότι, αν ο κύριος του ναού διατηρούσε την διοίκηση και την διαχείρισή του, τούτο θα ισοδυναμούσε με την νομιμοποίηση της «ιδιωτικοποίησης της δημόσιας λατρείας» κατά παράβαση του άρθρου 13 § 2 του Συντάγματος και του άρθρου 9 της Σύμβασης.

59. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν υπήρξε απαλλοτρίωση τοις πράγμασι του ακινήτου του προσφεύγοντος και ότι η αιτίαση αυτή πρέπει να απορριφθεί ως προδήλως αβάσιμη, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 35 § 3 και 4 της Σύμβασης.

II. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

60. Σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 41 της Σύμβασης,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Ζημία

61. Για την υλική ζημία, το προσφεύγον ζητεί να ανακληθεί η απόφαση της Αρχιεπισκοπής της 15 Ιανουαρίου 2013 προκειμένου να αναλάβει την διοίκηση και την διαχείριση του ναού του. Εναλλακτικά, ζητεί το ποσό των 20.000.000 ευρώ (EUR), το οποίο φέρεται να αντιστοιχεί κατ'αυτήν στην αγοραία αξία του ακινήτου της. Για την ηθική βλάβη την οποία αυτό εκτιμά ότι υπέστη, αξιώνει 35.000 EUR.

62. Όσον αφορά την επικαλούμενη υλική ζημία, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δεν υφίσταται αιτιώδης συνάφεια με την επικαλούμενη παραβίαση της Σύμβασης και ότι το προσφεύγον μπορεί να προσφύγει, αναλόγως, ενώπιον των δικαστηρίων με αγωγές στην βάση του άρθρου 105 του εισαγωγικού νόμου του Αστικού Κώδικα και/ή των άρθρων 1094 επ. του Αστικού Κώδικα. Όσον αφορά το αιτούμενο ποσό για την ηθική βλάβη, η Κυβέρνηση το θεωρεί υπέρογκο και αδικαιολόγητο.

63. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι διαπίστωσε την παραβίαση του άρθρου 6 § 1 μόνον λόγω του μεγάλου χρονικού διαστήματος το οποίο παρήλθε προκειμένου η Αρχιεπισκοπή να συμμορφωθεί προς την απόφαση με αριθμό 3253/2004 του Συμβουλίου της Επικρατείας. Επιδικάζει συνεπώς στο προσφεύγον 8.000 EUR για την ηθική βλάβη, πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται επί του ποσού αυτού για τον φόρο.

Β. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

64. Το προσφεύγον αξιώνει 20.000 EUR για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη στα οποία υποβλήθηκε μέσα στο πλαίσιο της διαδικασίας η οποία διεξήχθη ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων όσο και για εκείνα στα οποία υποβλήθηκε για τους σκοπούς της διαδικασίας η οποία διεξήχθη ενώπιον του Δικαστηρίου.

65. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι οι αξιώσεις του προσφεύγοντος για την αιτία αυτή παρουσιάζονται κατά τρόπο αόριστο και αυθαίρετο. Υπογραμμίζει επίσης ότι τα έξοδα που ζητούνται για τις εθνικές διαδικασίες δεν έχουν αιτιώδη συνάφεια με τις επικαλούμενες παραβιάσεις και ότι τα έξοδα ενώπιον του Δικαστηρίου δεν αποδεικνύονται από τα απαιτούμενα παραστατικά.

66. Το Δικαστήριο παρατηρεί, μαζί με την Κυβέρνηση, ότι οι αξιώσεις όσον αφορά τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη δεν συνοδεύονται από τα αναγκαία παραστατικά. Το αίτημα πρέπει συνεπώς να απορριφθεί.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

67. Το Δικαστήριο κρίνει προσηκόν να ευθυγραμμίσει το επιτόκιο των τόκων υπερημερίας με το επιτόκιο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Κηρύσσει* την αιτίαση η οποία αφορά το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης παραδεκτή και την προσφυγή απαράδεκτη κατά τα λοιπά.
2. *Αποφαίνεται* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης.
3. *Αποφαίνεται*
(α) ότι το εναγόμενο Κράτος οφείλει να καταβάλει στο προσφεύγον, εντός προθεσμίας τριών μηνών, το ποσό των 8.000 EUR (οκτώ χιλιάδων ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, για την ηθική βλάβη,
(β) ότι από την λήξη της πιο πάνω προθεσμίας και μέχρι την καταβολή, το ποσό αυτό θα προσαυξηθεί με έναν απλό τόκο με επιτόκιο ίσο προς εκείνο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.
4. *Απορρίπτει* το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης κατά τα λοιπά.

(υπογραφή)

Renata Degener

Γραμματέας

(υπογραφή αντ' αυτού)

Krzysztof Wojtyczek

Πρόεδρος

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου εγγράφου από τα γαλλικά.

Αθήνα, 25 Αυγούστου 2020

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετρουτσόπουλος